

Verksamheten genom skärmen

Civilsamhällets digitala omställning under pandemin

Charlotte Ovesson

Augusti 2021

Trinambai

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
METOD	4
SKA VI KÖRA DIGITALT ELLER ANALOGT?	5
FÖRDELAR MED DET DIGITALA	5
NACKDELAR MED DET DIGITALA	8
GÖR ETT AKTIVT VAL	11
NÄR PANDEMIN KOM: AKTIVITETER SOM STÄLLEDES OM.....	12
MÖTEN OCH SOCIALA TILLSTÄLLNINGAR	13
ÅRSMÖTEN.....	16
LÄGER	17
STUDIECIRKLAR.....	19
UTBILDNINGAR.....	20
NYA AKTIVITETER ATT GENOMFÖRA DIGITALT	21
MATNYTTIGA TIPS PÅ VÄGEN.....	23
ÄR FRAMTIDEN HÄR?.....	25
REFERENSER	28

Inledning

Själva grunden i det civila samhället är gemenskapen. När människor går samman för att bilda en förening, en studiecirkel eller ett nätverk händer fantastiska saker. På grund av coronapandemin kunde vi inte träffas på samma sätt som tidigare, och på det sättet slog pandemin mot själva civilsamhällets grundidé. Pandemin kom plötsligt i mars 2020 och ingen var förberedd.

Men i civilsamhället finns en imponerande förmåga att snabbt mobilisera och agera. Vi såg till exempel under flyktingvågen 2015 hur många organisationer snabbt anpassade sig till situationen och hjälpte till. Vi har sett samma sak under pandemin. En forskargrupp vid Ersta Sköndal Bräcke högskola har studerat patientorganisationer¹ och ömsesidiga hjälporganisationer². Många av dessa organisationer har medlemmar som är i en riskgrupp. Forskarna fann att det finns en stark vilja i organisationerna att fortsätta hjälpa och bedriva verksamhet, även i de annorlunda tider som pandemin innebär, och en kreativitet när det gäller att hitta lösningar. Engagemanget är stort. Trots utmaningarna har organisationerna snabbt lyckats anpassa sin verksamhet och sitt arbetssätt och hitta lösningar på akuta behov.

En lösning på problemet att inte kunna träffas fysiskt var att ställa om verksamheten till att bli digital. Genom att ställa om har civilsamhället kunnat fortsätta träffas och bedriva verksamhet, även om dessa träffar inte kunnat ske fysiskt utan har ägt rum bakom en skärm. För många organisationer har den digitala omställningen varit omfattande. Många var snabba på bollen med att ställa om och kreativiteten har flödat. I detta har det skett en läroprocess som jag blev intresserad av att studera. Jag genomförde en intervjustudie där personer från olika organisationer i civilsamhället fick berätta om sin organisations digitala omställning. Resultatet blev denna rapport. Den fokuserar på vad som har gjorts och hur. Hur har organisationerna ställt om för att kunna bedriva sin verksamhet och skapa möjligheter att träffas under en tid när fysiska möten inte har varit möjliga?

Det digitala kommer att följa med oss in i framtiden. Under pandemin har vi tvingats lära oss att hantera digitala verktyg, oavsett om vi har velat det eller inte. Nu när vi kan detta kommer vi att kunna göra ett mer aktivt val för arrangemang i framtiden. Ska vi köra fysiskt eller digitalt? Det beror helt på vad vi ska göra! Huvudtesen i denna rapport är att digitala arrangemang kan vara något mycket positivt, men de för med sig vissa problem som vi inte kan låta bli att hantera.

Syftet med rapporten är inte att läsaren ska bli bättre på att hantera en pandemi, utan att sprida de erfarenheter som gjorts och hur de kan vara användbara i framtiden. Kanske är ni nyfikna på digitala arrangemang men har inte kommit i gång än. Eller så har ni haft ett antal digitala arrangemang och vill lära er hur ni kan förbättra arrangemangen och vilka konkreta aktiviteter ni mer kan genomföra. Det har dragits många lärdomar i föreningar och folkbildning under pandemin, och dessa kan vi ha stor nytta av när vi planerar framtidens arrangemang. I framtiden kommer vi att behöva både fysiska och digitala arrangemang och denna rapport ska förhoppningsvis kunna hjälpa er att fatta ett välavvägt beslut om hur ni ska göra.

¹ Hjorth m.fl., *Patientorganisationer som företräder riskgrupper under covid-19-pandemin – Förändringar i organisation och relation till andra aktörer*. 2021.

² Pohlkamp m.fl., *Ömsesidiga hjälporganisationer i Sverige uppvisar resiliens under covid-19-pandemin*. 2021.

Jag som har skrivit denna rapport är beteendevetare, och för mig betyder det att jag har ett stort intresse för människor och organisationer. Som processledare för framför allt ideella organisationer har jag lång erfarenhet av såväl fysiska som digitala arrangemang, till exempel utbildningar och möten. Jag ser de utmaningar som civilsamhället har stått inför i sin digitala omställning och hur olika lösningar har testats, ofta med knappa resurser. Allt för att kunna fortsätta bedriva den viktiga verksamheten trots att tiderna är svåra. Ibland har de saker som har testats gått bra. Ibland har de gått mindre bra. Båda dessa är viktiga att komma ihåg och lära sig av inför framtiden.

Rapporten har tagits fram i samarbete med Trinambai: ett bokförlag med fokus på civilsamhälle, demokrati och samhällsvetenskap. Förutom att publicera böcker gör Trinambai analyser och håller utbildningar. Vi vill rikta ett stort tack till Stockholms Arbetareinstitutsförening, som har finansierat studien.

Vill du titta på film?

Tillsammans med den här rapporten har vi tagit fram två filmer som visar resultat från studien. Filmerna innehåller bland annat citat från intervjupersonerna med tips och viktiga lärdomar från omställningen. Båda filmerna ligger i *Lärrummet* på Trinambais hemsida:

www.trinambai.se

Metod

Denna rapport är resultatet av en intervjustudie som har genomförts under våren 2021. Intervjupersoner har rekryterats genom inlägg i relevanta grupper i sociala medier, samt genom att information om studien har skickats ut i bokförlaget Trinambais nyhetsbrev. De som har intervjuats är alla aktiva i organisationer i civilsamhället som på något sätt har ställt om till digital verksamhet under pandemin. Inom sina organisationer har de väldigt olika roller, vilket är en styrka i sammanhanget eftersom det betyder att studien fångar in olika perspektiv på digital omställning. De intervjuade är:

- Lina Brustad, folkbildningschef, Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg
- Sam Bäfvenberg, projektledare Leia, Sverok
- Hanna Ekblad, processansvarig föreningsutveckling, Individuell Människohjälp
- Daniel Hjalmarsson, utvecklingsstrateg, Akademikerförbundet SSR
- Liza Lind, projektledare, Female Legends
- Anneli Nordling, verksamhetsutvecklare, Naturskyddsföreningen
- Leo Rudberg, ordförande, Fältbiologerna
- Ylle Stigzelius Åkermo, kursutvecklare, Scouternas folkhögskola
- Hana Suzuki Ernström, organisationsutvecklare, Unga Reumatiker
- Sara Thiringer, lägeransvarig, Pink Programming

Dessa personer har berättat om den digitala omställningen i sin organisation. Utöver dessa tio har Ekim Caglar, kommunikationsansvarig på Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället (NOD), intervjuats. Under pandemin har NOD bland annat arbetat med att samla in erfarenheter och behov från civilsamhället, både kopplade till sektorns egna utmaningar, men också hur pandemins effekter har drabbat organisationernas målgrupper. Ekim har inte främst berättat om den egna organisationen utan om det civila samhället i stort.

Personernas roller i organisationen är de roller som de hade när intervjun genomfördes. Rollen kan ha ändrats sedan dess.

Intervjuerna har genomförts digitalt över Zoom eller Microsoft Teams. Fokus ligger på vad som konkret har gjorts i den digitala omställningen, vad som har fungerat bra och dåligt och vilka lärdomar som har dragits. Intervjuerna är semi-strukturerade, vilket betyder att en intervjuguide med frågor har använts under varje intervju, men följdfrågor som inte ingår i intervjuguiden har också ställts. Varje intervju har pågått i 30-60 minuter och intervjun har spelats in. Innehållet i varje intervju har sammanställts i ett textdokument, som sedan har använts för att göra analysen. Det har även spelats in två filmer med bland annat citat från intervjuerna, som ligger i *Lärrummet* på Trinambais hemsida. Intervjupersonerna har fått godkänna de citat och referat från intervjuerna som används i rapporten och i filmerna. När citat har skrivits ut i text har de redigerats något så att de låter mindre som talspråk och passar bättre i skrift.

Materialet från intervjuerna har kompletterats med forskning och rapporter som hittills har gjorts om digital omställning under pandemin. Vi lär se mer sådan forskning framöver.

Ska vi köra digitalt eller analogt?

Det finns massor av anledningar till att genomföra digitala aktiviteter. Coronapandemin är verkligen inte den enda anledningen. Ingen av de personer som har intervjuats har sagt att de kommer att gå tillbaka fullständigt till hur de gjorde före pandemin, på grund av att det digitala har vissa fördelar. De har lärt sig att hantera det digitala. Nu när de kan det kommer de i framtiden att kunna göra ett aktivt val: ska vi genomföra den här aktiviteten digitalt eller fysiskt? Före pandemin, när det var relativt få som kände sig bekväma med digitala verktyg, fanns inte denna valmöjlighet. Hur ska ni då tänka när ni väljer om ni ska genomföra en digital aktivitet? Mycket handlar om att hantera för- och nackdelarna. Hur kan ni få ut så mycket som möjligt av fördelarna, samtidigt som ni hanterar de nackdelar som finns med digitala arrangemang?

Fördelar med det digitala

Liza Lind från Female Legends berättar att de hade mycket digitalt även före pandemin, till exempel träningar och turneringar i e-sport. För dem är det en styrka att deltagarna kan sitta hemma och vara med därifrån i stället för att behöva ta sig till en lokal. Vi lever i ett avlångt land och människor trivs på olika platser. Om det går bra att göra sitt jobb på distans ute på landet finns det vissa som trivs med att göra det, menar Liza. Hon tycker att det är roligt att ge människor dessa möjligheter inom spelhobbyn. En annan som ser en fördel i att människor kan vara med trots långa geografiska

avstånd är Leo Rudberg från Fältbiologerna. Han menar att det digitala har varit bra för medlemmar som bor där det inte finns en aktiv klubb. Tidigare var de ofta bara med på större rikstäckande aktiviteter, men under pandemin har de även kunnat vara med på digitala aktiviteter. Seminarier som Fältbiologerna planerade att ha i Almedalen blev webinarier i stället, och därmed tillgängliga för fler. Att människor inte behöver resa är självklart också positivt ur miljösynpunkt.

Att de som inte bor i närheten kan vara med gäller självklart även inbjudna gäster, till exempel föreläsare. Att arrangera en föreläsning med en expert inom ett visst område kräver en hel del om föreläsningen ska vara fysiskt på plats. Gästen behöver avsätta tid för att resa, ofta en längre sträcka, och organisationen behöver stå för resa och boende. Om föreläsningen i stället är digital behövs inte restiden. Det blir lättare för gästen att hinna med. Inga extra kostnader tillkommer för organisationen. Om då organisationen dessutom kan bjuda in deltagare från lokalföreningar i hela landet har de möjlighet att få en stor publik. Det geografiska avståndet är ju inget problem. Anneli Nordling från Naturskyddsföreningen berättar att deras ordförande och vissa andra i riksorganisationen är eftertraktade som föreläsare. Under pandemin har de kunnat föreläsa digitalt. Anneli berättar också att Naturskyddsföreningen har börjat annonsera sina lokalföreningars aktiviteter mycket bredare eftersom de nu kan locka deltagare från hela landet.

En annan fördel med digitala aktiviteter är att tiden kan användas mer effektivt. Ingen behöver lägga tid på att resa till och från aktiviteten. Det går bra att koppla upp sig bara någon minut innan mötet börjar. För vissa kan det göra hela skillnaden: de hade kanske inte haft tid att delta i aktiviteten om de hade behövt räkna in restiden. Detta är inte enbart en fördel. En effekt av detta är att mycket småprat försvinner. Människor småpratar inte längre på väg till och från aktiviteter, och det småpratas inte heller vid kaffeautomaten. Flera organisationer har vittnat om att de saknar det fysiska mötet och att det är svårare att skapa en känsla av gemenskap och pepp i det digitala.

Med det digitala har aktiviteter inte bara blivit platsoberoende, utan till stor del också tidsberoende. Många digitala föreläsningar och andra arrangemang har spelats in. Länken har lagts ut så att den som vill kan titta i efterhand. Detta gör det möjligt för fler att vara med. Någon kanske vill lyssna på ett seminarium, men är upptagen med jobb vid just den tiden då seminariet sänds?

Genomgående är att många organisationer har varit väldigt kreativa under pandemin. De har plötsligt stått inför ett problem som de behöver hitta lösningar på. Detta har också gjorts, på väldigt olika sätt. Flera organisationer beskriver hur de har testat nya saker och har försökt att inte låta sig begränsas av att de inte har perfekta kunskaper om det digitala. De har lärt sig efter hand och utvecklats under resans gång. Ylle Stigzelius Åkermo från Scouternas folkhögskola berättar: "Jag skulle ge rådet att vara öppen och våga testa och försöka att sänka kraven lite. Det måste finnas utrymme för att lära tillsammans och att det kan gå fel, liksom." Att utveckla något nytt på det här sättet kan vara bra för kreativiteten i organisationen.

"Vi använder både digitala möten och även digital arbetsyta via OneDrive/Sharepoint för att alla ska anteckna i samma system så att det blir ett medskapande – något vi aldrig hade kommit på tanken att göra i ett fysiskt rum", berättar Daniel Hjalmarsson från Akademikerförbundet SSR. De digitala verktygen kan bjuda in till nya arbetssätt som en organisation kan ha stor nytta av. Ni har kanske inte tänkt tidigare att ni saknar att anteckna i samma digitala arbetsyta – men om ni provar

på det blir det kanske snart något som ni inte vill vara utan? Att lämna sin bekvämlighetszon och göra nya saker kan leda till mycket utveckling, även om det kan kännas tufft i början.

En fördel som Hanna Ekblad från Individuell Människohjälp ser med det digitala är att lokalföreningarna har samverkat på ett sätt som de inte har gjort tidigare. Hon berättar: "För det vi kan se är ju också att våra lokalföreningar som tidigare har varit ganska självständiga och bara drivit sin egen verksamhet nu har börjat prata med varandra och göra verksamhet tillsammans på ett sätt som de aldrig har gjort innan. Så att ge möjlighet till det och pusha det lite extra, att det digitala också innebär att man faktiskt kan mötas över gränserna på ett sätt som man inte har kunnat göra tidigare." I det digitala är det inget problem att det är ett långt geografiskt avstånd mellan föreningarna. I Individuell Människohjälp drog lokalföreningen i Lund drog i gång digital läxhjälp, och sedan hakade de andra lokalföreningarna på och använde samma system (Google Meets). Detta är ett exempel på samverkan som nog inte hade skett före pandemin. När människor är bekväma med det digitala ökar möjligheterna för denna typ av samverkan. Samverka är självklart något ni kan göra även om ni bestämmer er för att inte genomföra digitala arrangemang.

Digitala arrangemang är mer tillgängliga för vissa. Det gäller dels personer som bor långt bort geografiskt, men även andra grupper. Pink Programming, en förening för kvinnor och icke-binära som programmerar, har länge velat nå unga föräldrar. När lägren blev digitala under pandemin har unga föräldrar haft möjlighet att delta. De har ofta inte tid med fysiska läger. Hanna Ekblad från Individuell Människohjälp berättar att deras språkfika har nått andra målgrupper när den har varit digital: "Det som jag tycker att man verkligen kan se är ju att vi når andra aktiva än vi har nått tidigare. Det är ju inte alls svårt att rekrytera volontärer till de här digitala verksamheterna, snarare tvärtom att vi nästan har folk på vänt, och att vi når deltagare, jag vet att de som har ställt om till den här digitala språkfikan, de når en annan målgrupp. Kvinnor som inte kommer ifrån hemmet i vanliga fall, av olika anledningar, som nu kan delta för man måste faktiskt inte passa en tid på samma vis, man måste inte gå någonstans och man kan mer individanpassa det, och flera volontärer som kanske vanligtvis har svårt att binda upp sig till att gå någonstans en gång i veckan, men som inte har några problem att koppla upp sig någon gång, till en digital mötesplats."

Det finns också potentiella deltagare som tycker att det är läskigt att resa till en aktivitet, till exempel ett läger, och då kan tröskeln vara lägre att delta digitalt.

Daniel Hjalmarsson från Akademikerförbundet SSR menar att de som inte erbjuder digitala utbildningar kommer att halka efter. Fackförbunden har många medlemmar som inte vill eller kan resa. De kanske är ensamstående med barn, ogillar att vara borta över natten, har en funktionsnedsättning som försvårar resande, eller så fungerar det inte med deras jobb att resa bort. Daniel vill inte att dessa saker ska vara hinder för att ta på sig fackliga uppdrag. Genom att erbjuda digitala möten och utbildningar kommer fackförbunden att få bättre representation. De har mycket att vinna på att vara mer tillgängliga på det sättet.

Fördelar med digitalt

- Personer som inte bor i närheten kan vara med
- Lättare för externa föreläsare och experter att vara med
- Tiden kan användas mer effektivt
- Möjlighet att titta på en föreläsning senare om den varit digital och spelats in
- Att tänka nytt kan vara bra för kreativiteten
- Bra samarbete att jobba i ett gemensamt dokument
- Enklare samverkan mellan lokalföreningar
- Mer tillgängligt för vissa

Nackdelar med det digitala

Det finns även många nackdelar med det digitala. Dessa behöver ni på något sätt hantera om ni bestämmer er för att genomföra ett digitalt arrangemang.

Forskaren Lina Rahm beskriver i en artikel³ hur omställningen till digital verksamhet har format verksamheter. Verksamheten har ofta anpassats till vad de digitala verktygen klarar av. Digitala mediateknologier beskrivs inte främst som redskap för att upprätthålla sociala funktioner, utan som tekniker för information och kommunikation. De möten mellan människor som är så viktiga digitaliseras alltså inte på samma sätt som andra delar av verksamheten. När det sker en anpassning till det digitala verktyget förändras också budskapet. Det blir mer fokus på enkelriktad kommunikation och information.

Flera beskriver en saknad efter att träffas fysiskt. "Däremot så känner vi ju allihopa avsaknaden av event. Det är väldigt roligt också att vara ute och träffa folk, och det är också viktigt för gamers tycker vi också, att även ifall man får mycket social kontakt av att sitta hemma vid sin dator så tror vi att komma ut behöver man också göra", berättar Liza Lind från Female Legends. Flera intervjupersoner beskriver att det har varit tråkigt att de inte har kunnat träffas, till exempel för att ha styrelsemöten, och att de inte har haft lika kul. Att alla sitter hemma har gjort att det har blivit lite deppig stämning. Peppen har varit lägre än tidigare och det har känts som att många saker visserligen har kunnat genomföras effektivt, men att "vi missar något".

Leo Rudberg från Fältbiologerna berättar att det har varit svårare att få den här identiteten, att vara fältbiolog, genom att bara träffas digitalt. Ett annat problem har varit att människor inte har lärt känna varandra lika väl. Även Ylle Stigzelius Åkermo från Scouternas folkhögskola beskriver en saknad. "Det händer något under det fysiska mötet", menar hon. Det blir samtal och diskussioner utanför de tidsatta aktiviteterna. Det småpratet är svårt att få till digitalt, speciellt när det är en större grupp som inte känner varandra. Ylle har också lagt märke till att det är mindre småprat mellan kollegor i det digitala.

"Framför allt för de barn och ungdomar och unga vuxna som har reumatisk sjukdom är det en väldigt viktig del i organisationen att faktiskt få träffa och möta andra personer som har liknande

³ Rahm, *Folkbildning som krishantering och krishantering som folkbildning*. 2021.

erfarenheter”, berättar Hana Suzuki Ernström från Unga Reumatiker. Samma känsla är svår att lyckas få till genom en datorskärm. Hon berättar också att det har varit svårt för regionerna att hitta aktiviteter att genomföra digitalt så att det blir samma känsla som på fysiska träffar. Hon har tipsat regionerna om olika aktiviteter: ”Till exempel kanske man kan ses på en digital filmkväll, man kan spela spel digitalt, fika digitalt, baka vet jag att de gjorde på ett läger tillsammans digitalt, så att försöka översätta aktiviteterna till digitala.”

Ett sätt att motverka den bristande känslan av gemenskap har varit att alla har kameran i gång under digitala aktiviteter. Det har hjälpt till att bryta isolering.

Sam Bäfvenberg från Sverok berättar om stämningen på Leias (ett nätverk för spelande tjejer och icke-binära) fysiska träffar: ”Det har ändå varit något som folk har pratat om redan på de fysiska träffarna, att vi har en slags Leiestämning där folk känner sig väldigt välkomna och väldigt peppade efteråt. Det har vi lyckats behålla på något sätt under de digitala träffarna. Det har varit jättekul att se att det har gått och inte bara blivit såhär asstelt, lyssna på föreläsningar, vi har ändå försökt göra det ganska interaktivt, ha fokus på ganska korta pass, ganska mycket deltagande och så mycket, mycket häng under fritiden också så att vi har fikapauser med varandra.” Men det har funnits utmaningar. Sam berättar om mentorskapsprogrammet där nya engagerade i spelhobbyn får en mentor som har varit med längre. Det blev svårare att få folk att dyka upp och hålla sig kvar när det är digitalt. Deltagare hoppade av och var inte drivande på det sätt de hade behövt vara. Tidigare har det varit en fysisk träff som uppstart för mentorskapsprogrammet, men den behövde genomföras digitalt. I samband med att den träffen skulle genomföras uppstod dessutom tekniska problem som gjorde att plattformen Skilltree låg nere.

Sverok har genomfört en undersökning⁴ bland sina medlemsföreningar. 53 procent av föreningarna svarar att medlemsantalet har sjunkit under pandemin, och 82 procent rapporterar ett minskat medlemsengagemang. Pandemin har gjort det tufft att bedriva verksamhet.

En annan nackdel med digitala arrangemang är tekniska problem. Någons bild fryser för att hen har dålig internetuppkoppling. Någons ljud är dåligt. Ni kanske ska rösta med hjälp av ett digitalt verktyg och flera deltagare förstår inte hur de ska gå till väga. Det hörs ett irriterande bakgrundsljud som kommer sig av att någon har glömt att stänga av sin mikrofon. Daniel Hjalmarsson från Akademikerförbundet SSR berättar att det har uppstått frustration i det digitala, bland annat på grund av att tekniken inte fungerat som förväntat.

Ibland har någon av deltagarna haft en dålig dag. Detta händer självklart vid fysiska arrangemang också, men det blir svårare att överblicka en grupp om arrangemanget är digitalt. Det som är dåligt blir mer påtagligt. Det går inte att bekräfta alla enskilt om det är 30 deltagare på ett digitalt arrangemang. Daniel menar dock att utbildarna hos Akademikerförbundet SSR har varit väldigt bra på att ge feedback till varandra, faktiskt bättre än vad de tidigare varit vid fysiska utbildningar. En annan utmaning som Daniel berättar om är att de inte har kunnat vara lika visuella som tidigare. Det blir inte lika engagerande med en presentation i Powerpoint som det går att få till på en fysisk utbildning.

⁴ Sverok, *Tufft för spelföreningar under pandemin*. 2021.

En fråga som också bör diskuteras är det lokala engagemanget. Vad händer med det när aktiviteter blir platsberoende? Att alla kan vara med oavsett var de befinner sig geografiskt är inte enbart en fördel, för den lokala förankringen riskerar att försvinna.

Vi har tagit upp frågan om tillgänglighet i samband med fördelarna. Digitala arrangemang är mer tillgängliga för vissa. Men vi behöver komma ihåg att det digitala även minskar tillgängligheten för andra grupper. En studie av Folkbildningsrådet⁵ visar till exempel att äldre, personer med enbart förgymnasial utbildning och personer utan digital vana har deltagit i digitala studiecirkel i mindre utsträckning än de tidigare deltog i fysiska. Det är troligt att detta minskade deltagande för dessa grupper även gäller andra typer av digitala aktiviteter. Hanna Ekblad från Individuell Människohjälp avråder dock från att gå i fällan att tänka att äldre inte kan med det digitala: "Se det som en möjlighet att även pusha de äldre att bli mer digitala. Många har också blivit det i och med att de inte har kunnat ha kontakt med barnbarn och liknande, så ibland känns det nästan som om man lutar sig mot det: 'vi kan inte göra någonting för det kommer ändå inte att gå'. Jo, det kommer det visst det göra."

Människor som bor i städer är ofta vana vid bra internettillgång, men på landsbygden ser verkligheten inte alltid ut så. Hanna Ekblad från Individuell Människohjälp berättar att vissa som har gått deras språkintruktionsklasser inte har haft tillgång till tekniken som behövs för att kunna delta, och vissa som har tillgång är inte bekväma med att använda tekniken. Lina Brustad från Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg berättar att vissa deltagare har en smartphone men inte en dator, och då kan det vara svårt att delta i till exempel digital undervisning. Det finns ett hinder i det digitala. Att inte kunna få läxhjälp förrän du har satt dig in i hur verktyget fungerar kan vara ett hinder som gör att du bestämmer dig för att du inte ska vara med på läxhjälp trots allt.

För många som bor ensamma är det enkelt att avsätta tid och plats för digitala aktiviteter, menar Daniel Hjalmarsson från Akademikerförbundet SSR. Men de har haft vissa deltagare på sina utbildningar som har suttit hemma med hela sin familj, och alla bostäder är inte gjorda så att det är möjligt att gå undan för att ha ett möte. Ekim Caglar från NOD berättar att det faktum att pandemin gör att människor är mer isolerade och tillbringar mer tid med familjen kan vara ett problem. Barn som lever i hem med våld eller missbruk kan ha svårare för att koppla upp sig till en stödchatt om de inte har något privatliv i hemmet. Personer som utsätts för våld i en nära relation kan ha svårt att ringa en jourtelefon om de tillbringar hela dagarna tillsammans med sin våldsamma partner.

För personer med hörselnedsättning kan det digitala formatet vara svårt. Det kan vara brus eller dåligt ljud. Anneli Nordling från Naturskyddsföreningen menar att detta kan leda till att äldre (som ju är en grupp där många har en hörselnedsättning) tvingas ut till förmån för de yngre, och det är ju inte särskilt demokratiskt. Även andra funktionsnedsättningar än hörselnedsättning kan innebära svårigheter att delta i digital verksamhet, med följden att funktionsnedsatta drabbas av ett digitalt utanförskap. Detta kan till exempel gälla personer med intellektuell funktionsnedsättning eller afasi⁶. Det går inte att tänka på digitalt utanförskap som enbart en generationsfråga. Det är inte så enkelt att yngre generationer kan med det digitala och när dessa så småningom utgör de äldre

⁵ Folkbildningsrådet, *Cirkeldeltagarnas erfarenheter under pandemin*. 2021.

⁶ Afasiförbundet i Sverige, *Digital delaktighet*. 2021.

kommer alla att kunna hantera den digitala världen. Det är mer än ovana vid det digitala som ligger bakom utanförskapet. Alla kan inte lära sig att använda alla digitala verktyg.

Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg brukade ha 150 personer som kom på deras föreläsningar, och på de digitala föreläsningarna under pandemin har det kommit runt 10. För att delta behöver deltagarna aktivt klicka sig in på en länk och för vissa kan detta upplevas som krångligare än att fysiskt ta sig till en plats. Ylle Stigzelius Åkermo från Scouternas folkhögskola menar att det för många kan vara ett stort steg att bara se sig själv på en skärm. Att få dela med sig av något inför hela gruppen digitalt kan kännas väldigt svårt.

Nackdelar med digitalt

- Tråkigt att inte få resa iväg på olika event
- Tråkigt att inte få träffa människor
- Svårt att få till en känsla av gemenskap
- Svårt att lära känna varandra
- Svårt att skapa engagemang
- Tekniska problem
- Minskat lokalt engagemang
- Mindre tillgängligt för vissa

Gör ett aktivt val

Oavsett om ni väljer att genomföra ett digitalt eller ett fysiskt arrangemang behöver ni göra ett aktivt val. För att kunna göra detta aktiva val behöver ni ha en grundkompetens när det gäller digitala verktyg, för annars blir det svårt för er att veta vad ni kan göra digitalt och hur det skulle kunna gå till. Om ni inte alls har haft några digitala arrangemang, men tror att det är något som skulle kunna vara intressant för er, är det därför bra om ni redan nu provar på det digitala. Då kan ni utveckla era färdigheter och fatta aktiva beslut i framtiden.

Det finns ingenting som hindrar att ni kombinerar det digitala och det fysiska. Ni kan till exempel ha en utbildning där vissa träffar är fysiska och vissa digitala. Detta är något som vi kanske kommer att se mer av i framtiden eftersom det ger en möjlighet att väga för- och nackdelar med fysiskt respektive digitalt och välja det som passar bäst vid varje tillfälle. Vi kan utnyttja för- och nackdelarna på bästa sätt. Anneli Nordling från Naturskyddsföreningen menar att det går att välja mellan fysiska och digitala träffar beroende på vad syftet är: "Och att man då också mycket mer medvetet metodmässigt kan göra att fysiska träffar kommer att bygga på att skapa tillit, gemenskap, få diskussion, skapa konsensus och så vidare, men faktaöverföring det kan man ju ha digitalt, då kan det ju komma hur många som helst." Ekim Caglar från NOD menar att det kan vara svårt att genomföra till exempel en kreativ workshop digitalt. Då kan en fysisk träff passa bättre.

När pandemin kom: aktiviteter som ställdes om

I början var det många aktiviteter som ställdes in. För organisationerna som deltog i intervjustudien rörde det sig om demonstrationer, mässor, konvent, Almedalsveckan, Järvaveckan, språkfika, hantverksgrupper, läxhjälpgrupper, med mera. Ingen visste hur länge pandemin skulle fortsätta. Det kanske bara skulle röra sig om några veckor? Många deltagare hade åsikter. "Folk hörde av sig och var förbannade för att vi ställde in, och folk hörde av sig och var förbannade för att vi inte ställde in", berättar Lina Brustad från Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg. Att tolka Folkhälsomyndighetens direktiv var inte alltid enkelt, och för flera organisationer gjorde detta att det blev svårt att planera våren 2020.

Vissa aktiviteter kunde genomföras utomhus, och så gjorde flera organisationer under en tid. Lina Brustad berättar om utomhuskonserter: cirkelledare stod och spelade nedanför balkonger på äldreboenden. All omställning som organisationerna gjorde handlade alltså inte om att ställa om till digital verksamhet, även om mycket förstås kom att handla om det. Pohlkamp m.fl. berättar i en artikel⁷ om några icke-digitala aktiviteter som organisationer har genomfört. PRO skapade telefonkedjor för att motverka ensamhet och Riksförbundet HjärtLung använde sig av cyklande blombud. Det centrala för många organisationer har dock varit att ställa om till digital verksamhet.

"Civilsamhället ser sig själva som en kraft att räkna med i kristider", skriver Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället (NOD).⁸ NOD har under pandemin presenterat lägesbilder om civilsamhället, i perioder veckovis.⁹ Bland annat tar de upp ämnet digital omställning. Flera organisationer vars syfte är att ge stöd och råd ökade sin tillgänglighet över telefon och chatt. Organisationer inom kultursektorn ställde om till att erbjuda digitala tjänster, ofta i form av upplevelser som det är gratis att ta del av. Över sociala medier och i organisationernas övriga digitala kanaler har det skett en mobilisering av stöd till äldre och riskgrupper. Allt detta står att läsa redan i lägesbilden från vecka 13 år 2020, så många organisationer var tidigt ute med att ställa om.

NOD slår dock fast att digital omställning är resurskrävande i fråga om tid, ekonomi och kompetens. Större inköp, licenshantering och riskbedömning kostar, och detta ekonomiska utrymme har ofta saknats. Fortbildning av personal och ideella är tidskrävande. Ett exempel på en insats som gjordes i ett tidigt skede är att RFSU tillsatte en digital insatsgrupp för att bedöma digitala verktyg i fråga om juridik, sekretess och användbarhet. Dessutom tog de fram ett digitalt fortbildningsprogram för personalen.¹⁰

Det fanns förhoppningar hos flera organisationer om att det skulle vara möjligt att träffas som vanligt igen till sommaren 2020. Ganska fort visade det sig att det inte skulle bli så. Här blev det tydligt för många organisationer att den digitala omställningen skulle behöva vara ganska omfattande och pågå en längre tid. För verksamheten är viktig, så att bara ställa in allt var inte ett alternativ. Det handlade också om vetskapen att människor inte har någonting att göra. Om

⁷ Pohlkamp m.fl., *Ömsesidiga hjälporganisationer i Sverige uppvisar resiliens under covid-19-pandemin*. 2021.

⁸ NOD, *Kortrapport (v. 13)*. 2020.

⁹ Lindberg & Hill, *Innovativ corona-samverkan i Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället*. 2021.

¹⁰ NOD, *Kortrapport (v. 17)*. 2020.

organisationerna kan bidra med sysselsättning i en tråkig tid gör de gärna det. Inom barn- och ungdomsfotbollen i Stockholm¹¹ ansågs det till exempel viktigt att fortsätta bedriva verksamhet av hälsoskäl. Fysisk aktivitet är viktigt för hälsan, och det finns även psykosociala hälsoaspekter: att ägna sig åt ett fritidsintresse, komma hemifrån och delta i en gemenskap kan vara väldigt viktigt för barn och unga, och kanske speciellt under pandemin när människor har tillbringat mer tid i hemmet än vanligt för att undvika smitta.

Organisationerna behövde också tänka om gällande hur de skulle nå ut, för ofta nådde de ut till stor del genom att besöka fysiska event, som konvent. Skulle organisationerna kunna hitta andra sätt att nå ut, engagera sina medlemmar och rekrytera nya? Eller skulle de acceptera att pandemin blir en period då de inte arbetar särskilt utåtriktat utan snarare lägger mer fokus på det interna arbetet? Liza Lind från Female Legends berättar att de har arbetat lite mer strategiskt under pandemin med interna saker som de inte hunnit göra tidigare, till exempel projektmallar och lathundar. Detta är något de har velat göra redan tidigare men inte hunnit med.

Ett koncept som har fungerat bra för flera av de intervjuade organisationerna är att lokalföreningar har haft möjlighet att kontakta riksförbundet för att få stöd i sin omställning. Ibland har riksförbundet skaffat Zoomkonton som lokalföreningarna kan använda, och riksförbundet har hjälpt till med att svara på frågor om det tekniska. Anneli Nordling från Naturskyddsföreningen berättar att lokalföreningarna har fått mycket hjälp av sitt studieförbund, Studieförbundet. De har kunnat vara med på digitala styrelsemöten och stötta. När Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg hade lärt sig att hantera den digitala tekniken själva tog de kontakt med sina medlemsföreningar och erbjöd dem hjälp med det tekniska. Vi kan alltså se att studieförbunden har fyllt en viktig funktion under pandemin när det gäller att hjälpa sina medlemsföreningar.

Över lag har deltagarna haft väldigt stor förståelse för att aktiviteter ställts in eller har behövt ställas om. De har också haft förståelse för att det är en lärprocess: att organisationen testat nya saker och att allt kanske inte flyter på helt perfekt. Flera organisationer har haft en deltagarkultur som skapar en känsla av att detta är något vi gör tillsammans. Deltagarna har kunnat känna att de har varit en del av något, snarare än att de får något levererat till sig, berättar Sam Bäfvenberg från Sverok. I och med detta har Sverok inte krävt av sig själva att allt ska vara superproffsigt hela tiden. Det viktiga var att de kunde fortsätta arrangera roliga aktiviteter.

Möten och sociala tillställningar

Något som blev mycket vanligt förekommande under pandemin var digitala möten. De möten som tidigare hölls fysiskt på plats har flyttat in i digitala mötesrum som Zoom och Microsoft Teams. Möten kan fylla många olika funktioner. Det kan handla om formella möten där beslut ska fattas och en dagordning följas, men det kan också röra sig om rent sociala tillställningar där umgänget och att ha trevligt tillsammans är det viktiga.

¹¹ Kassman m.fl., *Barn- och ungdomsfotboll under Coronapandemin – de svenska erfarenheterna visar att folkhälsa är mer än smittskydd*. 2021.

Något som verkligen underlättar vid digitala möten är vana. Ju mer erfaren du är av att delta i digitala möten, desto enklare blir det. Du lär dig att undvika de vanligaste problemen. Vissa organisationer var redan vana vid digitala möten när pandemin kom. Female Legends har till exempel redan tidigare använt sig av plattformen Discord, som är populär i spelcommunityt, för årsmöten och andra aktiviteter. För dem var steget till digitalt inte särskilt stort. Anneli Nordling från Naturskyddsföreningen berättar att deras föreningar i Norrland redan har använt sig av Skype och telefonkonferenser i 20-30 år. De har varit tvungna att komma in i det digitala på grund av avstånden. Daniel Hjalmarsson från Akademikerförbundet SSR berättar att organisationen skaffade Microsoft Teams strax före pandemin. De tänkte på det som ett komplement, som något som kan vara bra att ha och använda ibland. Detta innebar att de redan kände till verktyget när pandemin kom. Startsträckan blev därmed kortare för dem.

Daniel berättar också om vilka enormt olika förutsättningar det finns lokalt på arbetsplatserna där fackförbundets medlemmar finns. Finns det möjlighet att använda arbetsgivarens nätverk? Är personalgruppen van vid att jobba med digitala möten? Det behövdes många möten under pandemin eftersom de förtroendevalda behövde stöd. I början var det långa incheckningar på mötena, men ett år in i pandemin hade människor vant sig vid digitala möten.

Individuell Människohjälp har ställt om sin läxhjälp så att den blivit digital. Initiativet till digital läxhjälp togs av lokalföreningen i Lund. De skapade en plattform på Google Meets och sedan har flera lokalföreningar anslutit sig till plattformen. Den digitala läxhjälpen har en hemsida. Den som vill vara med kan gå in där i ett mötesrum eller skriva frågor i en chatt. Anledningen till att Individuell Människohjälp använder Googles system är att den digitala läxhjälpen började i Lund, och studenterna vid Lunds universitet använder Google. Det krävs inloggning. Det är tyvärr ett problem att många plattformar kräver registrering för att en person ska kunna delta. Det har varit ett problem att få eleverna att hitta in till plattformen och kunna använda den. Denna digitala läxhjälp kommer att fortsätta även efter pandemin.

Digital språkfika är också något som Individuell Människohjälp har genomfört. Den större, gemensamma fikan utvecklades till flera små möten där två deltagare sitter tillsammans i ett digitalt möte och pratar med varandra. Telefon- och mailkontakt har kompletterat de digitala språkfikorna. I projektet RådRum, med ideella rådgivare för nya svenskar, har fysiska träffar ersatts av digital rådgivning, och rådgivningen har blivit nationell i stället för lokalt baserad. Den som vill vara med får en möteslänk eller blir uppringd.

Fältbiologerna har genomfört två typer av regelbundna digitala träffar: Aktivistafton och Måndagsmys. Aktivistafton är digitala föreläsningar som är öppna för allmänheten. Det var ett sätt att engagera människor när det inte längre var möjligt att arrangera demonstrationer. Ungefär hälften av gångerna var det fältbiologer som föreläste om sina expertområden, och hälften av gångerna var det externa föreläsare, som journalister, forskare och aktivister. Föreläsningarna ägde rum på Zoom och livesändes på Facebook. De finns sparade för den som vill titta i efterhand. Efter varje föreläsning var det en frågestund och deltagarna fick vara kvar en stund och prata. Arrangemangen spreds genom sociala medier och arrangerades i samverkan med Studieförbundet.

Den andra typen av social aktivitet som Fältbiologerna arrangerade, Måndagsmys, var endast för medlemmar. De träffades och pratade om olika ämnen. För att engagera deltagarna

genomfördes värderingsövningar, bland annat en där deltagarna fick ställa sig på en linje i ett digitalt dokument. Ena änden av linjen betyder att de håller med i väldigt stor utsträckning om påståendet, och andra änden att de inte alls håller med. En liknande övning som kan göras är att deltagarna får ställa sig i olika hörn av ett dokument, och att hörnen representerar olika lösningar på ett problem eller svar på en fråga. Dessa övningar genomfördes i Google Presentation. Leo Rudberg från Fältbiologerna menar att dessa övningar var uppskattade, för deltagarna uppskattar att ha något annat att göra i ett möte än att bara sitta och titta på varandra. De första två Måndagsmysen var ganska ostrukturerade, och det visade sig att detta inte blev så bra. Det visade sig att det är viktigt att förbereda frågor till olika diskussioner.

Från början hölls båda arrangemangen en gång i veckan, men Fältbiologerna insåg att detta är lite för ambitiöst. De övergick under hösten 2020 till att genomföra träffarna en gång i månaden i stället. Senare fick Måndagsmys ställas in helt, medan Aktivistafton fortsatte en gång i månaden. Antalet deltagare på Aktivistafton var mellan 10 och 170 när arrangemanget sändes live. På Måndagsmys har 3-17 personer deltagit. Under hösten 2020 var det färre deltagare än tidigare. Leo Rudberg tror att folk var trötta på digitala arrangemang.

Sam Bärfvenberg från Sverok berättar om träffarna de hade i Leia. De hade digitala föreläsningar om bland annat fanfiction, streaming, att leda rollspel och att nå ut med sina arrangemang. De tittade på film tillsammans digitalt, pratade om hållbart engagemang, lagade mat, spelade och gjorde lära känna-övningar med det interaktiva verktyget Mentimeter. Deltagarna fick turas om att hålla i olika aktiviteter. Deltagarkänslan är viktig för Leia. De vill att deltagarna ska se varandra som ledare, förebilder och lärare.

Mycket av det som fungerar i fysiska rum fungerar bra även digitalt. Många lära känna-övningar, till exempel. I stället för att sitta fysiskt i en cirkel och gå en runda går det att gå en runda i det digitala rummet, så att alla får prata och berätta kort om sig själv. Något som har varit uppskattat är olika former av incheckningsövningar, där deltagarna får vara aktiva en kort stund i början av mötet. Det kan handla om att svara på en fråga, skriva i ett dokument eller delta i en omröstning. Fältbiologerna hade en övning med en karta över Sverige, berättar Leo Rudberg: "Här har vi en Sverigekarta och har lagt ut massa namnlappar, alltså textutor där det står namn, och så får ni fylla i era namn och lägga ut dem på Sverigekartan, och så går vi uppifrån och ner och så får alla presentera sig, så blir det lite mer spexigt sätt att presentera sig på, lite mer interaktivt."

Under pauser är olika fysiska övningar uppskattade, till exempel "huvud, axlar, knä och tå", för att deltagarna inte ska sitta stilla under en lång tid och bli trötta. Men alla övningar fungerar inte att översätta till digitala varianter. Daniel Hjalmarsson från Akademikerförbundet SSR berättar att de har lagt ganska mycket jobb på att hitta på nya övningar och få dem att fungera digitalt.

Unga Reumatiker har tränat tillsammans. Hana Suzuki Ernström berättar: "Då har vi någon som är ansvarig för att välja ut träningsaktivitet, och sedan så kör vi till exempel ett Youtubeklipp tillsammans. Vi har ofta två skärmar så att man har träningen på den ena skärmen, och de andra på en annan skärm. Vi mutar så att man hör sitt eget ljud bara, men ser de andra under träningen, och så pratar vi efteråt." Unga Reumatiker har också en gemensam grupp där deltagarna kan lägga upp vad de har tränat. Ambitionen är att skapa mer nätverk kring träning.

Årsmöten

Enligt Ekim Caglar från NOD har det varit en utmaning för många organisationer att ställa om till digitala årsmöten. Årsmöten är högsta beslutande organ och därför oerhört viktiga för organisationerna av demokratiska skäl. Det är viktigt att årsmötet genomförs på ett enligt stadgarna korrekt sätt. Årsmötet behöver också vara inkluderande så att alla som har rätt att vara med och göra sin röst hörd får möjlighet att delta. Här har organisationerna i civilsamhället haft väldigt olika startsträckor. Ekim menar att det för vissa organisationer blev en "kaotisk digitalisering": behovet kom väldigt plötsligt och digitaliseringen skedde snabbt. Det har varit enklare för de organisationer som mjukstartade sin digitalisering redan före pandemin.

Naturskyddsföreningen tillät att lokalföreningarna sköt upp sina årsmöten, trots att stadgarna och det ekonomiska systemet säger när årsmötet behöver hållas. I stället behövde föreningarna bara skicka in årsmöteshandlingarna till riksorganisationen för att få sitt bidrag. Flera föreningar hade sina årsmöten utomhus under en period under 2020. Det var innan Folkhälsomyndigheten gick ut med rekommendationen att vi inte ska träffas över huvud taget. Åsikter om digitala årsmöten har gått isär inom Naturskyddsföreningen: vissa medlemmar anser att det är odemokratiskt eftersom alla inte har tillgång till en dator.

Eftersom alla inte är vana vid digitala möten kan det vara bra att inför årsmötet ha ett förmöte där deltagarna får prova på det tekniska och ställa frågor om tekniken. Det är ganska mycket som deltagarna kan behöva ha koll på under ett digitalt årsmöte, till exempel hur grupprummen fungerar, röstningssystem och talarlistor.

Individuell Människohjälpen hade digitala påverkanstorg med olika grupprum (breakout rooms i Zoom) och deltagarna fick välja vilket rum de skulle vara i. Röstningen genomfördes med Votelt på årsmötet 2020 men till årsmötet 2021 användes i stället Suffra. Detta val gjordes på grund av att Suffra verkade vara mer pedagogiskt och bättre för möten i realtid. Individuell Människohjälpen har aldrig fått en så positiv utvärdering efter ett årsmöte som de fick efter årsmötet 2020. Till stor del beror nog detta på att de inte hade något annat val än att köra digitalt, så deltagarna accepterade omställningen. Dessutom kunde deltagarna inte vara missnöjda med mat, boende m.m.

Inför sitt riksårsmöte skickade Fältbiologerna ut goodiebags till alla som hade anmält sig. De hade redan informerat deltagarna i förväg om att de skulle få någonting, men inte vad. Denna goodiebag innehöll profilprodukter, godis, hemmagjort pyssel med hänvisningar till internskämt, och en krysslista med fågelarter så att deltagarna kunde kryssa fåglar i pausen. Detta var väldigt uppskattat. Deltagarna kunde visa varandra på Zoom hur de hade färglagt olika pyssel och detta skapade en gemenskapskänsla. Att deltagarna fick sin goodiebag före årsmötet blev ett sätt att ladda upp. Leo Rudberg från Fältbiologerna menar att en sådan goodiebag inte behöver kännas väldigt professionell, det får gärna vara hemmasnickrat.

Unga Reumatiker har också skickat ut saker till sina deltagare. Inför utbildningar har förbundet skickat ut presentkort så att deltagarna kan gå och köpa fika. De har också skickat ut material med pyssel. Att göra inköp och skicka ut saker stärker gemenskapskänslan: det blir något mer än att bara ses framför en skärm. Även popcorn och festisar har skickats ut. Alla hade då samma fika så att det inte blir någon skillnad.

Ett årsmöte är ofta så mycket mer än ett möte. För många deltagare är det en stor höjdpunkt på året där de får möjlighet att träffas, diskutera och ha roligt tillsammans på aktiviteter i anslutning till årsmötet. När årsmötet görs digitalt är det synd om dessa sociala delar inte får vara med längre. Ni behöver hitta metoder för att era deltagare ska kunna ha roligt och umgås digitalt. Här kan det vara bra att tänka kreativt, men de aktiviteter som arrangeras behöver inte vara avancerade. För att få samma gemenskaps känsla på det digitala riksårsmötet som det brukar vara på det fysiska riksårsmötet var Fältbiologerna noga med att ha sociala aktiviteter. De arrangerade till exempel öppna möten så att deltagarna kunde sitta uppe och prata på nätterna, för det brukar vissa göra i samband med årsmöten. De hade även andra sociala aktiviteter, som ett digitalt disco och en digital öppen scen där de deltagare som ville fick framföra något live eller visa en film. Den digitala öppna scenen fungerade nästan lika bra som den fysiska öppna scenen brukar göra i samband med årsmöten.

Även Sara Thiringer från Pink Programming lyfter fram vikten av att ha kul: "Den andra lärdomen är att man måste ha kul, alltså, jag har varit på många, eller hört snuttar av små årsmöten och så här som har varit för tråkiga. Jag tycker att det är ett slöseri med våra aktivas engagemang. Vi måste faktiskt se till att ha roligt under tiden, och det tycker jag att man ska tänka på när man leder ett årsmöte, till exempel att man får cheer up litegrann, vara lite glad och ta pauser, och anpassa det till att människor deltar på väldigt olika sätt. För någon är det perfekt för att deras unge kan vara med samtidigt och sitta i knäet och titta, och för någon annan så är det perfekt för att den nu kan ta sovmorgon och ligga kvar i sängen samtidigt som årsmötet är – men då kommer jag ju inte ha min kamera på."

I Individuell Människohjälp har det lagts en motion om att vartannat årsmöte ska vara digitalt. "Den största fördelen med ett webbaserat årsmöte är redan nämnt: det är mindre kostsamt. Men en annan tydlig fördel är att det är lättare tillgängligt för fler medlemmar. Nackdelen är lika tydlig. Det är oerhört viktigt att träffas IRL, samtala och knyta kontakter. Så det fysiska årsmötet måste fortsätta, men kanske inte varje år." skriver motionärerna¹². Motionen fick bifall på årsmötet 2021. Hanna berättar att denna omställning förmodligen hade varit svår att göra om de inte hade haft erfarenheterna från pandemin. De har tvingats ställa om till det digitala och i samband med det har de lärt sig. Utan dessa erfarenheter hade det förmodligen "knorrats mer" över motionen.

Läger

Pink Programming, som är en förening för kvinnor och icke-binära som programmerar, hade digitala läger. Varje dag på lägret utvärderades ordentligt med verktyget Mentimeter, där deltagarna kan delta i omröstningar och uttrycka sin mening. På det sättet har deltagarna involverats i att vara med och bestämma. Sara Thiringer berättar: "Men den största lärdomen är nog att man får göra på det sättet, man får iterera, man får testa på ett spår, fråga deltagarna, utvärdera, vara beredd att ställa om redan till nästa dag, man måste vara otroligt agil i sitt sätt att planera någonting." Vissa aktiviteter som genomfördes på lägret fungerade bra medan andra fungerade mindre bra. De spelade Pictionary tillsammans, och det fungerade bra. "Cookalongs" fungerade bra, d.v.s. att

¹² Individuell Människohjälp, *Årsmöten*. 2021.

deltagarna tog med sig datorn in i köket och så lagade de mat tillsammans. Yoga var också en mycket uppskattad aktivitet. En aktivitet som fungerade mindre bra var att titta på film tillsammans digitalt. Inte heller promenader på morgonen, där deltagarna delades in i grupper och skulle prata med varandra, var uppskattat.

En annan viktig lärdom som Pink Programming drar är att det inte blev bra att dela in deltagarna slumpmässigt i grupper. Deltagarna har väldigt olika behov som det behöver tas hänsyn till. Vissa lär sig gärna tillsammans medan andra hellre vill lära sig ensamma. Det var speciellt svårt på lägren på fortsättningsnivå eftersom deltagarna där hade väldigt olika kunskapsnivå. När Pink Programming delade in i grupper behövde de se till att alla deltagare kunde få ut något av sin grupp, och det kan vara svårare att lyckas med det när lägret är digitalt. Själva aktiviteten som genomförs hamnar då mer i centrum och den sociala upplevelsen i skymundan. Upplägget med gruppindelning förändrade de efter hand på lägren. Över huvud taget arbetade Pink Programming väldigt mycket med att ändra efter hand och snabbt lära sig utifrån den feedback de fick från deltagarna.

Som lägeransvarig är det ens jobb att se till att sammanhållningen fungerar, menar Sara. Hon behövde vara väldigt pepp och entusiastisk och glad. Detta gäller även för fysiska läger, men det är svårare om lägret är digitalt, för då behöver känslan nå ut till de andra deltagarna genom skärmen. Sara kände att hon fick "dra upp detta till 200 procent" för att få till den riktigt goda stämningen. Det krävde mer av henne som ledare.

När verksamheten ställdes om till att bli digital upptäckte Female Legends att de nådde en ny målgrupp. Liza Lind berättar: "Vi har läger för tjejer, och då har vi haft dem på Scandic Hotel innan. Man kommer dit på torsdagen och åker hem på söndagen och så blir man coachad i sin e-sport, och så har vi intervjuat deltagarna om klimatet inom e-sport och gaming. Det har ju vi fått förlägga digitalt nu i stället under pandemin. Det vi har märkt är att de deltagare som är med digitalt, de säger liksom 'jag är jätteglad att det här är digitalt för jag hade aldrig vågat åka någonstans'. För oss handlar det väldigt mycket om att sänka trösklarna så att alla ska våga vara med." För Female Legends blev detta en ögonöppnare. De tyckte att de redan hade låga trösklar till lägret: låg kostnad och enbart tjejer och icke-binära på lägret. Insikten att vissa inte hade vågat komma på ett fysiskt läger fick dem att fundera på om trösklarna behöver vara ännu lägre.

I Pink Programming har de länge velat nå ut till unga föräldrar. Det är en grupp som tidigare har varit ganska frånvarande. När läger och andra aktiviteter har blivit digitala har fler unga föräldrar varit med. Sara Thiringer berättar: "Det fanns föräldrar med som hade barn som uttryckte att de inte hade kunnat gå på lägret om det inte hade varit digitalt. Och det var ju kul för vi vill ju särskilt nå unga kvinnor med barn, och det kanske var den största förändringen." En annan möjlighet som Pink Programming ser med digitala läger är att kunna nå ut mer internationellt.

Men samtidigt som nya målgrupper attraherades hände det att deltagare som varit med tidigare tappade intresset. Vissa som varit med på fysiska läger tidigare år tyckte inte att ett digitalt läger verkade roligt och därför var de inte med. Sara Thiringer berättar att flera av deras medlemmar inte ville vara med på digitala läger eftersom de då inte skulle få träffa alla fysiskt. Pink Programming har märkt att trycket på alla deras aktiviteter har gått ner under pandemin. Tidigare brukade lägren sälja slut, och de har även söndagevent där biljetterna brukar gå åt i stort sett direkt när de släpps.

Sedan de ställde om under pandemin brukar biljetterna fortfarande ta slut, men det tar längre tid innan det händer.

Att hitta rätt teknisk lösning för lägret var en utmaning, och det tog lite tid att komma fram till vilka verktyg som var bäst. Sara berättar att de hade hittat ett bra upplägg för sina programmeringsträffar på söndagarna. Deltagarna hade inte kameran i gång utan tittade mer på, som på ett webinarium, och ställde frågor i chattprogrammet Slack. På lägret hade de andra behov. De behövde kunna lära känna varandra och därför kändes det viktigt att alla kunde se varandra genom kameran. Deltagarna behövde också kunna dela sin skärm, till exempel för att fråga om hjälp med programmeringskod. För att lösa detta använde de Zoom. Alla kunde ha kameran i gång samtidigt och de använde sig mycket av grupprummen. Ibland har lägeransvariga behövt kommunicera med deltagarna mellan programpunkterna, till exempel för att dela länkar till vad de tidigare pratat om eller påminna om morgondagens yoga. Här behövdes en kanal för att sköta kommunikationen. Allt inräknat blir det ganska många digitala verktyg som behöver användas för att sköta allt under ett digitalt läger.

Pink Programming sänkte priserna för sina läger när de gjordes digitala. De menar att det inte kan kosta lika mycket att åka på ett digitalt läger som på ett fysiskt.

Liza Lind från Female Legends menar att digitala och fysiska läger kompletterar varandra. Det blev lika bra sammanhållning på det digitala lägret som det brukar vara på de fysiska. I framtiden kommer de förmodligen att vilja ha både digitala och fysiska läger.

Studiecirklar

Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg har genomfört digitala studiecirklar, berättar Lina Brustad. I början kändes det svårt: "Alltså det blev ju mycket det här snacket, vi i studieförbunden ställer inte in, vi ställer om, vilket man ju typ spydde på efter två veckor för att det är lättare sagt än gjort. Så att det kom väl på ett sätt retoriskt uppifrån, som en vädjan att ha ni möjlighet att göra någonting digitalt så hade det ju varit en möjlighet nu. Och så sitter de enskilda verksamhetsutvecklarna ute på avdelningarna och bara, hur ska vi klara detta nu då?"

Men det blev ändå väldigt bra. Först gjordes en stor kartläggning av olika plattformar. Valet föll på Zoom, och en verksamhetsutvecklare lärde sig plattformen för att sedan lära ut till cirkelledarna. Det fanns ett motstånd och en oro från cirkelledarna, till exempel "jag kommer inte att klara det här" och "min dator klarar inte detta", men verksamhetsutvecklaren uppmanade alla att testa och var väldigt uppmuntrande och stöttande. Förbundet började med att köra studiecirklar i språk digitalt. Senare blev det även konstcirklar: deltagarna fick en lista över material att köpa och så har de fått sitta hemma och måla. Inom funktionsrättsverksamheten hade cirkelledarna en "kom och sjung tillsammans"-studiecirkel. De gjorde små Youtubefilmer där de sitter med gitarrer och spelar sånger.

Studieförbundet lånade även ut utrustning till cirkeldeltagare, till exempel hörlurar och datorer. Något annat de gjorde för att underlätta det tekniska var att ha en extra träff för att testa tekniken. Om cirkeln hade tio träffar blev det i praktiken elva eftersom cirkeln började med en sådan testa tekniken-träff.

Att det har fungerat så bra med de digitala studiecirkelarna har gjort att Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg bestämt sig för att erbjuda alla Sveriges minoritetsspråk. Lina berättar: "Det har vi inte vågat ge oss på tidigare för vi har inte tänkt att vi skulle kunna lyckas få ihop en hel grupp i Göteborg som vill lära sig samiska, till exempel. Men det digitala ger ju oss möjlighet att ha hela Sverige som liksom ett underlag. Så att nu har vi gått ut med erbjudande om, man får lämna en intresseanmälan om man vill gå något av Sveriges minoritetsspråk, och så fort vi får ihop en grupp på minst fyra personer då kan vi starta en cirkel." Här finns dock en utmaning: hur kommer bidragsgivarna att förhålla sig till detta? Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg får ju bidrag för att bedriva kursverksamhet i centrala Göteborg. Lina menar att när världen ändrar sig behöver vi utmana de gamla systemen.

Efter pandemin kommer Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg att fortsätta med digitala arrangemang. De har ju fördelen att de kan ha hela Sverige som underlag, och därför kan ämnet vara ganska smalt. Före pandemin hade de inga digitala kurser.

Utbildningar

Flera utbildningar har genomförts digitalt. Grupprum (breakout rooms) är en funktion som har varit mycket användbar under digitala utbildningar. Deltagarna har delats in i grupper och fått diskutera i grupperna. Ylle Stigzelius Åkermo från Scouternas folkhögskola ser detta som en viktig del av utbildningen eftersom folkhögskolan arbetar med upplevelsebaserat lärande.

Scouternas folkhögskola har bland annat genomfört kursen Ordförandeprogrammet digitalt. Denna kurs bygger delvis på en webbkurs som redan var klar. Det fanns fysiska kurshelger och dessa behövde ställas om till att bli digitala. Ylle berättar: "Vi har våra kursträffar, det är väldigt sällan som vi har rena föreläsningar, att det är bara envägskommunikation. I och med att vi är en folkhögskola och vill lära tillsammans så har ju mycket handlat om att försöka hitta sätt att diskutera i grupper. Vi har jobbat mycket med att dela in i par och skicka ut deltagare på walk and talks så att de får en uppgift att prata om och gå ut och ta en promenad och ringa upp varandra."

När Scouternas folkhögskola under hösten 2020 skulle dra i gång nya kurser blev det en utmaning. Deltagarna hade ju aldrig träffat varandra förr, och trots detta ville folkhögskolan skapa en teamkänsla. I efterhand tycker Ylle att de har lyckats bra med att skapa det folkbildande mötet digitalt. Det har krävt mer av båda anställda och ideella kursteam, och de har fått testa olika saker och dela med sig till varandra av erfarenheter. De flesta kurserna kommer förmodligen att gå tillbaka till att vara fysiska efter pandemin eftersom deltagarna saknar det fysiska mötet. Folkhögskolan har en allmän kurs på distans, och kanske blir det andra distanskurser också, men det mesta kommer att vara fysiskt.

Akademikerförbundet SSR har haft digitala arbetsmiljöutbildningar. "Om det är något vi behöver under en pandemi är det ju skyddsombud och fackligt förtroendevalda", menar Daniel Hjalmarsson, så det var viktigt att utbildningarna kunde fortsätta. Förbundet tittade på vad de brukar göra under sina fysiska utbildningar och vad som går att genomföra digitalt. Något som Daniel varnar för är "boken i burken": att ta exakt samma utbildning som genomförts fysiskt och köra den digitalt. För att skapa en digital utbildning behöver vi tänka på ett annat sätt och planera

utifrån de tekniska förutsättningarna. Det digitala gör det möjligt att varva föreläsning, film, artiklar med mera under en utbildning, men vi behöver ha kunskap om de olika digitala verktygen för att förstå vad som går att göra.

Arbetsmiljöutbildningarna är två heldagar. Något som förbundet lärde sig snabbt är att deltagarna är helt slut efter en heldags digital utbildning. Att köra två dagar på raken var uteslutet. Därför lät de det gå en till två veckor mellan de två utbildningstillfällena. I inbjudan till den andra träffen skickade de med en podd, länkar till artiklar och lite annat material. Här lärde sig Akademikerförbundet SSR något viktigt: utbildningen blev bättre. Materialet och tiden mellan tillfällena gjorde att deltagarna fick sätta tänderna i sitt arbete lokalt. När de träffades vid det andra utbildningstillfället blev det helt andra diskussioner än vad det brukade bli under denna utbildning. Tidigare var det så att om en deltagare inte förstod något dag ett, då förstod hen inte det dag två heller, men nu hade deltagarna fått tid och möjlighet att tänka och utvecklas. Detta är något som Akademikerförbundet SSR förmodligen kommer att fortsätta med i framtiden. De kommer att tänka process i utbildningar betydligt mer.

Något som Daniel Hjalmarsson uttrycker skepsis mot är hybridutbildningar: att vissa är fysiskt på plats medan andra är med digitalt. Det blir svårt att få alla deltagare att bli lika sedda eftersom diskussioner lätt uppstår i det fysiska rummet. Det blir lätt till ett a-lag och ett b-lag. Det är svårt att få alla att känna sig lika delaktiga.

Naturskyddsföreningen har haft digitala föreläsningar i olika sakfrågor. Anneli Nordling berättar: "Det som också är roligt är att det dyker upp folk från andra städer, även när man egentligen inte har gjort någon större marknadsföring nationellt. Jag har hållit föreläsningar i ganska smala ämnen, som fossilfria pensioner. Så föreläser jag i Malmö och så frågar jag om alla bor i Malmö. Nej, säger de, en i Västerås. Det är ju kul. Och då är det ofta folk som är väldigt specialintresserade, som kan känna sig väldigt ensamma tänker jag. Det kanske inte finns så många i Västerås Naturskyddsförening som vill jobba med pensionsfrågan."

Nya aktiviteter att genomföra digitalt

Det här avsnittet innehåller några exempel på konkreta aktiviteter som ni kan genomföra digitalt, antingen som hela arrangemang eller som inslag under till exempel ett möte. Avsnittet innehåller också aktiviteter som inte är digitala, men som kan vara bra att genomföra i samband med digitala arrangemang för att pausa från skärmen.

Runda. När deltagarna ska presentera sig görs det ofta i en runda: alla får turas om att berätta om sig själva. Gör gärna rundan lite roligare än att deltagarna ska berätta sitt namn. Vad sägs om att de ska säga sitt favoritdjur? Eller en oväntad talang som de har? Rundor behöver inte begränsas till presentationen. Ni kan under mötets gång bryta av med en runda så att deltagarna hålls aktiva.

Associationsövning. Det här är en variant av runda. En deltagare börjar med att säga ett ord. Nästa deltagare säger sedan ett ord som hen associerar med ordet som den första deltagaren sa. Nästa deltagare säger ett ord som hen associerar med den förra deltagarens ord. Låt detta fortgå tills alla har fått säga ett på förhand bestämt antal ord.

Heta linjen. En värderingsövning som vanligtvis genomförs i fysiska rum. Ett påstående läses upp. Deltagarna får ställa sig längs en tänkt linje där ena änden betyder "håller verkligen med" och andra "håller absolut inte med". Denna övning kan genomföras digitalt genom att deltagarna får ställa sig längs en linje som är ritad i ett gemensamt dokument, till exempel Google Document. Deltagarna kan till exempel flytta en bild på sig själva till rätt plats på linjen.

Fyra hörn. Denna värderingsövning påminner om *Heta linjen*, men i stället för en linje finns det fyra svarsalternativ. I fysiska rum är varje hörn ett svarsalternativ, och deltagarna ska ställa sig vid det alternativ de håller med om mest. Även denna övning kan göras i ett gemensamt dokument där deltagarna flyttar en bild eller skriver sitt namn vid ett hörn.

Filmvisning. Naturskyddsföreningen har tagit fram ett material med filmkvällar: ett filmklipp på tolv minuter, och sedan diskussionsfrågor. Att titta på ett sådant filmklipp och sedan diskutera är en perfekt aktivitet för en lokalförening. Ni kan även titta på filmer som ni hittar på till exempel Youtube.

Spel. Det finns en mängd olika digitala spel som ni kan använda er av och spela flera mot varandra.

Fysisk träning. Alla tränar vid sin dator och har kameran i gång. Om alla stänger av sina mikrofoner hör deltagarna bara sitt eget ljud. Ni kan leta upp träningsvideor som ni spelar upp och tränar tillsammans till. Ni kan också ha väldigt korta träningspass i en paus under ett möte för att ni ska få lite extra energi. Här kan ni till exempel köra "huvud, axlar, knä och tå".

Laga mat. Deltagarna tar med sin dator in i köket och ni lagar samma maträtt, var och en på sitt håll, medan ni är inne i ett digitalt möte. Det går också bra att baka tillsammans.

Pictionary. En deltagare delar sin skärm och ritar en bild på skärmen, till exempel i programmet Paint. De andra deltagarna ska gissa vad hen ritar. Den deltagare som gissar rätt får rita nästa gång och dela sin skärm.

Walk and talk. Deltagarna får en uppgift som de ska diskutera i par. Paret pratar med varandra i telefon medan de tar en promenad.

Disco. Musik är i gång i det digitala mötet och alla dansar själva framför sin dator.

Öppen scen. Deltagarna får en viss tid, till exempel fem minuter, som de får göra vad de vill med. Förvarna deltagarna om detta så att de har tid att hitta på något roligt och förbereda sig. De kan till exempel visa en film, hålla ett tal eller framföra en sång live.

Pixelkonst. Sam Bäfvenberg från Sverok berättar: "Vi använde oss av Google Sheets, hittade ett ark som var förprogrammerat, om man skriver en siffra så blir det en färg så då kan man göra pixelkonst. Så då gjorde vi så att alla fick tio gånger tio rutor och så fick de göra ett självporträtt av något slag, rita en bild som föreställde dem och sedan så hade vi alla tillsammans."

Bildtävling. Ylle Stigzelius Åkermo berättar: "Vi hade till exempel en bildtävling under våren, med den här projektledningskursen som gick då när pandemin började. De var i lag och så fick de springa ut och så skulle de fota ett antal saker som vi hade listat, typ en lyftkran och en katt och en lyktstolpe och olika sådana saker."

Den ultimata saken. Denna övning görs med verktyget Mentimeter, där deltagarna får rösta på saker. Deltagarna får välja mellan två olika alternativ, till exempel pannkakor och våfflor. Det

alternativ som får flest röster går vidare till nästa omgång, nya alternativ ställs mot varandra, och till slut står den ultimata saken som vinnare.

Matnyttiga tips på vägen

De intervjuade organisationerna har gjort stora omställningar. Flera har gått från att inte ha några digitala aktiviteter alls till att göra nästan allt digitalt. Under processen har de lärt sig väldigt mycket och de har en hel del tips att dela med sig av. De fyra viktigaste kan vi sammanfatta så här: Det går! Kör på! Sänk kraven! Ha kul!

Det går! Det är den slutsats som flera av de intervjuade organisationerna har dragit om att ställa om till digital verksamhet. Även om det har känts tufft i början har de kunnat genomföra sin verksamhet, och ofta med positiva bieffekter som de inte hade räknat med, till exempel att de når en målgrupp som tidigare inte varit aktiv i verksamheten. På frågan om vad civilsamhället har lärt sig av pandemin svarar Ekim Caglar från NOD: "Att det finns en kapacitet, och att det med mycket vilja går att komma över smärtrösklar som kan kännas lite läskiga." Ta er gärna tid att kolla upp vilka digitala verktyg som finns och hur de kan användas. Väldigt mycket går att göra digitalt om ni kan hantera verktygen.

Kör på! Vänta inte tills ni har kommit på den perfekta lösningen. Den perfekta lösningen kommer förmodligen inte att uppdagas förrän ni har testat några olika saker och utvärderat vad som har fungerat och inte.

Sänk kraven! Att lära sig det digitala tar tid och det är okej att det blir lite fel i början. Allt behöver inte vara perfekt. Sam Bäfvenberg från Sverok berättar: "Jag tror att sänka kraven och verkligen ha det uttalat att vi inte kan göra samma saker som förut, det är jobbigare på avstånd, det är jobbigt att ställa om. Och också ha mycket fokus på vad det är som driver oss, vad vi tycker är roligt och mycket göra det som vi själva känner för, gå från där det finns entusiasm, hitta saker där, vad skulle jag tycka vore kul att göra, ja men då kan vi göra det tillsammans." Det är inte alltid konstruktivt att läsa om andras lyckade event och sedan kräva av er själva att ni ska lyckas med precis samma första gången ni genomför ett digitalt arrangemang. Det är viktigt att acceptera att det kommer att ta tid att hitta formen och komma på ett koncept som fungerar. Var flexibla och lär av era misstag.

Ha kul! Att ni inte sitter med facit och vet precis hur allt ska genomföras för att det ska bli perfekt betyder inte att ni inte kan ha roligt under tiden. Om människor lägger ner tid och engagemang i verksamheten är det synd om de aktiviteter som ni arrangerar blir tråkiga och kostar energi. Era aktiva behöver något roligt. Det är tungt att sitta framför en skärm. Så testa roliga övningar, tänk kreativt i planeringen och ta pauser. Du kan till exempel fråga dig själv vad du skulle tycka vara genuint givande och roligt, och så kan ni testa det.

En utmaning för er blir att jobba aktivt för att skapa en känsla av gemenskap. Den kan vara svår att få till i det digitala rummet, så ni behöver en strategi för att skapa den. Civilsamhället bygger väldigt mycket på möten och dialog, och vi vill inte att detta ersätts av envägskommunikation i ett digitalt möte. Därför är det viktigt att fundera på hur just ni kan göra för att skapa pepp, gemenskap, och teamkänsla.

Att ha en struktur för det digitala arrangemanget är viktigt. Vid fysiska träffar kan det fungera att ha samtal som inte är uppstyra, till exempel att alla kommer till lokalen och fikar och småpratar. Det här pratet kommer sig inte lika naturligt vid digitala träffar, så ni behöver redan från början ha en plan. Förbered gärna diskussionsfrågor, övningar och hur ni ska dela in deltagarna i grupper.

Ett tips som Leo Rudberg från Fältbiologerna vill dela med sig av är att det är viktigt att vara tydlig i informationen om ert digitala arrangemang. Vad handlar det om? Vilka arrangerar? Vilka är välkomna? Glöm inte att lägga ut en bra beskrivning där ni svarar på dessa frågor. Om ni lägger upp arrangemanget i sociala medier kan det också vara viktigt att ha en snygg header och ett lockande namn.

Räkna inte med att information om arrangemang sprider sig själva bara för att de ligger ute på sociala medier. Många har en övertro på att saker delas och sprids utan ansträngning, menar Leo. Men det finns massor av olika event som läggs ut på till exempel Facebook och för att nå ut i bruset krävs en plan: "Att själva bjuda in sina vänner på Facebook, men framför allt att skriva till andra personer, kanske sådana som är mindre aktiva i föreningen eller bara random personer vad vi gör, typ skriva i chatten 'hej, vi har tagit det här initiativet, det vore jätteschysst om du skulle vilja dela och/eller bjuda in dina vänner till det här eventet'. Det är det som har fått rullning på eventen och om jag förstår algoritmerna rätt så gäller det att göra detta i ett tidigt skede för att det faktiskt ska få ordentlig spridning." Uppdatera gärna arrangemangssidan kontinuerligt så att ni påminner gästerna.

Leo menar att det är lätt att tänka att det är mindre förberedelsetid för ett digitalt arrangemang, men det är fel: "Man behöver nog tänka att man ska lägga minst lika mycket tid och energi på förberedelsearbetet, eller förarbetet som på en fysisk träff, bara det att det är kanske andra saker man gör. Ni behöver ju inte boka lokal, ordna fika eller liknande. Men i stället behöver ni lägga tiden på att skriva inlägg i sociala medier, tipsa i chattmeddelanden och skicka ut nyhetsbrev.

Att ni har ett digitalt arrangemang betyder inte att ni inte kan bjuda in deltagare med metoder som inte är digitala. Det går till exempel utmärkt att skicka vykort till era medlemmar med information om era digitala aktiviteter.

Ni får fatta ett beslut om ni vill ha ett anmälningsskema till arrangemanget eller om ni i stället ska dela länken öppet. En fördel med att inte ha ett formulär är att det gör det väldigt enkelt för deltagarna: de behöver bara klicka på en länk för att vara med. En fördel med att i stället ha anmälningsskema är att ni då kan samla in mailadresser som ni kan skicka ut information om kommande arrangemang till.

Om ni är ett större förbund kan det vara en bra idé att skaffa konton på till exempel Zoom som era lokalföreningar kan använda. På det sättet uppmuntrar ni era lokalföreningar att arrangera digitala arrangemang. Just Zoom används till exempel av flera universitet och därför kan det vara ett bra val om era arrangemang riktar sig till relativt unga personer, eftersom många av dem redan är vana vid att använda Zoom.

Ha kameran i gång på digitala möten. Detta är något som flera organisationer har lyft fram. Det är bra för engagemanget och gör att det hela känns mer personligt. Något som dock kan vara bra att stänga av är mikrofonen. Det blir lätt irriterande bakgrundsljud om alla deltagarna har sin mikrofon i gång samtidigt.

Tänk på det interaktiva. Att engagera mötesdeltagarna redan från början genom att göra en övning där de får delta får i gång dem. Då sitter de inte bara passiva och lyssnar. Tips på roliga interaktiva övningar finns i avsnittet *Nya aktiviteter att genomföra digitalt*.

För att lära era deltagare hur de använder digitala verktyg, leta upp instruktionsvideor och beskrivningar att skicka till dem. Vissa människor lär sig bäst genom att titta på en film och andra föredrar att läsa en text, så det är bra att skicka med båda varianterna. Det är sällan effektivt att utveckla sådant material själv. De digitala verktygen uppdateras hela tiden och er pedagogiska film om ett verktyg kommer snart att vara inaktuell. Flera organisationer har tagit fram instruktioner till olika verktyg och dem kan ni söka efter.

Att ställa om delar av verksamheten till att bli digital kan vara ganska läskigt eftersom ni provar något nytt. Att gå utanför bekvämlighetszonen kan kännas jobbigt. För att få med er skeptiska personer på förändringsresan kan det vara viktigt att ha en uppmuntrande person som driver processen. Hanna Ekblad från Individuell Människohjälp har erfarenheten att det går ganska bra om det finns en eldsjäl som drar i den digitala omställningen. Då hakar andra gärna på och testar digitala aktiviteter. Vissa har till och med sett det som en spännande utmaning att ställa om. Lina Brustad från Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg berättar att de hade en väldigt pedagogisk och uppmuntrande verksamhetsutvecklare som lyckades få cirkeldeltagarna att tänka att digitala studiecirkel var möjligt. I Fältbiologerna bildades en digitaliseringsgrupp i styrelsen. Gruppen arbetade ideellt utifrån vem som har tid, lust och ork. Det var Leo Rudberg (då vice ordförande) och organisationens ena ordförande Tove Lönneborg som tog initiativet till gruppen eftersom de var väldigt taggade på att ställa om till digital verksamhet. Om de inte hade tagit detta initiativ hade det förmodligen aldrig hänt, menar Leo.

Är framtiden här?

I civilsamhället finns mycket kunskap om hur vi skapar bra möten mellan människor. Dessa kunskaper har organisationerna kunnat ta vara på även i det digitala. Även när det kommer till själva processen att ställa om var civilsamhället på flera sätt väl förberett. Det finns ju en idé om att vi gör saker tillsammans i dialog, och därför har många provat sig fram och lärt sig efter hand. Ylle Stigzelius Åkermo från Scouternas folkhögskola berättar: "Jag tror att det som har gjort att det har fungerat så bra är att vi har tagit med oss det som finns både i folkbildning och i scoutmetoden som är, det är liksom de två delarna som vår folkhögskola bygger på, och en av de viktiga aspekterna där är ju *learning by doing*, att vi testar oss fram tillsammans, och det har jag verkligen upplevt i den här omställningen att vi har. I början var det så att vi testar och så får vi se hur det blir och så får vi utvärdera efter hand, och den inställningen tror jag har gjort att det har fungerat väldigt bra."

Ekim Caglar från NOD menar att civilsamhället befinner sig i två roller under pandemin: dels är de drabbade, och dels är de en kraft för att minska effekterna av pandemin. Flera initiativ för att lösa problem under pandemin har kommit från civilsamhället. De grupper som redan är sårbara (till exempel papperslösa, hemlösa och personer med funktionsnedsättning) har blivit ännu mer sårbara under pandemin, och här har civilsamhället gjort mycket för att hjälpa. Det som blir tydligt i den genomförda studien är en enorm kreativitet, såväl när det gäller att lösa interna problem med

till exempel styrelsemöten där det inte går att träffas fysiskt som att få den faktiska verksamheten att fortsätta. Digital läxhjälp, digitala läger och digitala studiecirkel är några exempel på lösningar som gjort att verksamheten har kunnat fortsätta trots att det inte går att träffas fysiskt.

Lina Brustad från Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg berättar om hur hon ser på studieförbundets roll i en demokratiseringsprocess: "Jag tänker att vi som studieförbund, vårt uppdrag är ju att bidra till demokratiseringsprocesser i samhället, och just nu så blir det ju att man minskar den digitala klyftan, att hjälpa till att bjuda in människor i den digitala världen känns ju enormt viktigt ur en demokratisk synvinkel." Att öppna upp den digitala världen för fler ligger alltså väl i linje med studieförbundets verksamhet. Lina fortsätter: "Jag tycker att man verkligen kan se vilken viktig roll vi som studieförbund kan ta när en sådan här situation uppstår, när en hel befolkning plötsligt behöver skolas i någonting nytt. Då kan ju vi lära oss, och sedan lära vidare." Folkbildning är ett nyckelbegrepp i sammanhanget. Här kan det vara värt att fundera på var den egna organisationen befinner sig. Kan ni i er organisation bidra till att minska den digitala klyftan och öppna upp den digitala världen för fler?

Hur ser då framtiden ut? Ingen av de organisationer jag har intervjuat tror att vi kommer att gå tillbaka helt till det som var tidigare. Nu när vi har lärt oss att använda digitala verktyg kan vi börja dra nytta av de många fördelar som vi ser med det digitala. Dem vill vi inte missa. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det inte bara finns fördelar. Om verksamheter skulle ställa om till att vara enbart digitala skulle det slå mot vissa grupper, till exempel människor med låg utbildningsnivå, äldre och människor med funktionsnedsättning.

Ekim Caglar menar att det är svårt att säga vilka långsiktiga effekter den digitala omställningen kommer att få. Kommer det till exempel att ha en effekt på sjuktagen hos civilsamhällets personal? Under ett digitalt möte ökar vår energiförbrukning eftersom vi behöver vara lite mer på tå och fokusera. Att organisationen har haft många digitala möten kan därför komma att få effekter på hur personalen mår. Något som Ekim tror händer i framtiden är att vi kombinerar den här påtvingade digitaliseringen med våra gamla sätt att bedriva verksamhet. "De här arbetssätten kommer att gifta sig väl med varandra. Både det gamla, fysiska, och de här digitala möjligheterna", säger han. Oavsett hur vi ställer oss till digitala arrangemang verkar det som om pandemin har satt i gång en digitaliseringsprocess som vi inte kan stoppa. Det är troligt att många arrangemang kommer att vara digitala framöver och att de organisationer som inte alls vill digitalisera delar av verksamheten kommer att halka efter.

Framtiden har sina utmaningar. De ligger inte enbart i att hantera digitaliseringens nackdelar, som minskad tillgänglighet och att det är svårare att skapa en gemenskapskänsla. Utmaningarna ligger också i att nya behov har uppstått. Att ställa om till helt eller delvis digital verksamhet är stort, och lagar och regler är inte utformade därefter. Akademikerförbundet SSR lärde sig att tänka process i sina utbildningar. I stället för två heldagar blev det en heldag, uppehåll med hemuppgift, och sedan ytterligare en heldag. Detta gjorde utbildningen bättre, så detta vill förbundet fortsätta med. Ett problem är hur de ska få ihop det här med byråkratin. En viss tid är avsatt för fackligt arbete, till exempel två heldagar, och dessa söker du ledigt för. Om det i stället är två dagar med tid för hemuppgifter mellan blir det svårare att ansöka om ledig tid. Systemet är ganska fyrkantigt. Hur kan detta göras? Studieförbundet Vuxenskolan Göteborg började erbjuda studiecirkel i alla

Sveriges minoritetsspråk. Då har de hela Sverige som underlag. Ett problem här är att de får pengar för att bedriva folkbildning i centrala Göteborg. Hur kommer det att fungera med bidrag när människor från hela Sverige är med i cirklarna? Det finns lagar och regelverk som försvårar att ställa om till digital verksamhet och att utveckla verksamheten över huvud taget.

Det är troligt att den påtvingade digitaliseringen har förändrat samhället och att vi inte kommer att gå tillbaka till det som var förr. Vi kommer sannolikt att se en kombination av det fysiska och det digitala. Vi har insett alldeles för många fördelar med den digitala världen, till exempel att geografiska avstånd inte längre spelar någon roll, och dessa fördelar vill vi behålla. Samtidigt får vi inte glömma bort de grupper som lever i ett digitalt utanförskap. Organisationer som värnar demokrati behöver tänka på vilka som har möjlighet att delta i verksamhet och beslutsprocesser, så innan till exempel ett årsmöte genomförs digitalt är det viktigt att fundera på vilka som har lättare att delta i ett digitalt årsmöte och vilka som har det svårare. Beslutet om en del av verksamheten ska vara digital eller inte behöver baseras på den här typen av frågeställningar.

Referenser

- Afasiförbundet i Sverige. *Digital delaktighet*. 2021. <https://www.afasi.se/vi-paverkar/digital-delaktighet/> (Hämtad 2021-07-01)
- Folkbildningsrådet. *Cirkeldeltagarnas erfarenheter under pandemin*. 2021. https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/2021/folkbildning-i-coronatider---delstude-e_slutversion.pdf (Hämtad 2021-07-01)
- Hjorth, Elin, Gabrielsson, Hanna, Pohlkamp, Lilian & Wallin, Viktoria. Patientorganisationer som företräder riskgrupper under covid-19-pandemin – Förändringar i organisation och relation till andra aktörer. *Socialmedicinsk tidskrift*. Vol 98, nr. 1, 2021: <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/2389>
- Individuell Människohjälp. *Årsmöten*. 2021. <http://www.imsweden.org/om-im/var-organisation/arsmoten/> (Hämtad 2021-07-04)
- Kassman, Anders Valdemar, Hvenmark, Johan & Kneck, Åsa. Barn- och ungdomsfotboll under Coronapandemin – de svenska erfarenheterna visar att folkhälsa är mer än smittskydd. *Socialmedicinsk tidskrift*. Vol 98, nr. 1, 2021: <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/2387>
- Lindberg, Malin & Hill, Niklas. Innovativ corona-samverkan i Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället. *Socialmedicinsk tidskrift*. Vol 98, nr. 1, 2021: <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/2255>
- NOD. *Kortrapport (v. 13)*. 2020. <https://www.nodsverige.se/kortrapport-v-13/> (Hämtad 2021-07-01)
- NOD. *Kortrapport (v. 17)*. 2020. <https://www.nodsverige.se/kortrapport-v-17/> (Hämtad 2021-07-01)
- Pohlkamp, Lilian, Wallin, Viktoria, Hjorth, Elin & Gabrielsson, Hanna. Ömsesidiga hjälporganisationer i Sverige uppvisar resiliens under covid-19-pandemin. *Socialmedicinsk tidskrift*. Vol 98, nr. 1, 2021: <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/2407>
- Rahm, Lina. Folkbildning som krishantering och krishantering som folkbildning. *Socialmedicinsk tidskrift*. Vol 98, nr. 1, 2021: <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/2405>
- Sverok. *Tufft för spelföreningar under pandemin*. 2021. <https://sverok.se/tufft-for-spelforeningar-under-pandemin/> (Hämtad 2021-07-01)

Charlotte Ovesson:
Verksamheten genom skärmen – civilsamhällets digitala omställning under pandemin

Trinambai, Stockholm 2021

© 2021 Charlotte Ovesson

Trinambai är ett bokförlag med fokus på civilsamhället, demokrati och samhällsvetenskap.
Förutom att ge ut böcker håller vi utbildningar och gör analyser.

www.trinambai.se

charlotte.ovesson@trinambai.se